

Begrijpend lezen leerjaar 1 en 2 havo vwo

Leerdoelen leerjaar 1 en 2 hv

Leidend voor de doelen op het gebied van begrijpend lezen zijn de doelen zoals opgenomen in het referentiekader taal (oktober 2009). In het referentiekader wordt overigens de term 'begrijpend lezen' niet gehanteerd. In plaats daarvan wordt gesproken van 'lezen van zakelijke teksten', een subdomein van lezen in brede zin. Naast 'zakelijke teksten' vormt 'lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten' het andere subdomein.

Leerlingen beheersen idealiter niveau bij aanvang van het vervolgonderwijs niveau 2F: De leerling kan teksten lezen over alledaagse onderwerpen en over onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld en over onderwerpen, die verder van de leerling af staan. De ervaring leert echter dat Havo leerlingen niveau 2F nog niet volledig beheersen. Het doel voor de eerste twee leerjaren Havo is dan ook om dit niveau te versterken en verder te ontwikkelen, zodat de leerlingen een stevige basis hebben om in de bovenbouw toe te werken naar niveau 3F. Vwo leerlingen beheersen over het algemeen niveau 2F en werken in de eerste drie leerjaren van het Vwo toe naar niveau 3F. Omdat voor Vwo leerlingen het werk en denk niveau van de lessen veel hoger komt te liggen dan ze gewend waren in het basisonderwijs is de overgang po-vo groot. Het is dan ook raadzaam om in het eerste leerjaar de doelen van niveau 2F op te frissen, om de aansluiting te vergemakkelijken. U kunt doelgericht naar de referentieniveaus toewerken door uit te gaan van de tussendoelen zoals die voor de leerlingen in middenbouw en bovenbouw basisonderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs zijn uitgewerkt door het Expertisecentrum Nederlands (2012)

Leerjaar 1 en 2 havo + leerjaar 1 vwo	begrijpen	<p>De leerlingen</p> <ul style="list-style-type: none"> • lezen met begrip complexere teksten die verhalend, informatief, directief, beschouwend of argumentatief van aard zijn • bepalen het onderwerp van een tekst • plannen, sturen, bewaken en controleren hun eigen leesgedrag: ze bepalen hun leerdoel, activeren voorkennis, voorspellen de volgende informatie in de tekst, ze bepalen welke leesstrategie past bij het doel, ze stellen zichzelf vragen tijdens het lezen en lossen begripsproblemen op, ze stellen hun leesstrategie bij als dat nodig is • onderscheiden de hoofdzaken van de bijzaken • onderscheiden feiten en meningen • geven de hoofdgedachte weer • koppelen verwijswaarden aan antecedenten • leiden expliciete betekenisrelaties af en benoemen die in termen van opsomming, voorbeeld, tegenstelling, conclusie. • ordenen informatie met behulp van signaalwoorden.
---------------------------------------	-----------	--

	Interpreteren evalueren	<ul style="list-style-type: none"> • leiden (aan de hand van vragen of een schema) informatie af uit een aantal teksten en integreren deze informatie • leggen relaties tussen de informatie uit de tekst en meer algemene kennis • benoemen het doel of het schrijversperspectief van de tekst • herkennen inconsistenties binnen teksten en tussen verschillende teksten • vergelijken teksten met elkaar en beoordelen die op hun waarde
	Informatie opzoeken	<ul style="list-style-type: none"> • kennen de betekenis en functie van verschillende informatiebronnen en zoeken daarin doelgericht informatie op. • lezen schematische informatie en leggen relaties met de tekst
	Informatie verwerken toepassen	<ul style="list-style-type: none"> • vatten de tekst beknopt voor zichzelf samen • maken een schematische samenvatting
Leerjaar 1 en) 2 vwo	begrijpen	<ul style="list-style-type: none"> • lezen met begrip complexere teksten die verhalend, informatief, directief, beschouwend of argumentatief van aard zijn • bepalen het onderwerp van een tekst • plannen, sturen, bewaken en controleren hun eigen leesgedrag: ze bepalen hun leerdoel, activeren voorkennis, voorspellen de volgende informatie in de tekst, ze bepalen welke leesstrategie past bij het doel, ze stellen zichzelf vragen tijdens het lezen en lossen begripsproblemen op en stellen hun leesstrategie bij als dat nodig is • onderscheiden de hoofdzaken van de bijzaken • onderscheiden feiten en meningen • onderscheiden standpunt en argument • geven in eigen woorden de hoofdgedachte weer • ze leiden expliciete én impliciete betekenisrelaties af en benoemen die in termen van opsomming, voorbeeld, tegenstelling, conclusie, oorzaak en gevolg, middel en doel, verklaring.
	Interpreteren evalueren	<ul style="list-style-type: none"> • leiden (gericht) informatie af uit verschillende bronnen en integreren deze informatie • leggen relaties tussen informatie uit de tekst en algemene kennis • trekken conclusies over de intenties, opvattingen en gevoelens van de schrijver • benoemen tekstsoorten en herkennen de structuur van deze tekstsoorten • herkennen inconsistenties binnen en tussen teksten • beoordelen teksten op hun waarde en vergelijken teksten met elkaar

Informatie opzoeken	<ul style="list-style-type: none"> • kennen de betekenis en functie van verschillende informatiebronnen en zoeken daarin gericht informatie op; ook in langere rapporten of ingewikkelde schema's. • vermelden bronnen • beoordelen de betrouwbaarheid van bronnen • lezen schematische informatie en expliciteren relaties met de tekst
Informatie verwerken toepassen	<ul style="list-style-type: none"> • vatten de tekst beknopt samen voor een ander. • maken een schematische samenvatting

De rood gekleurde doelen zijn de doelen op niveau 3f die nieuw zijn voor de leerlingen. De andere doelen zijn niet nieuw, en worden op een hoger niveau onderhouden.

Didactische richtlijnen

Richtlijn 1: activeer voorkennis

Veel onderzoek laat zien dat lezers met veel voorkennis over een leesonderwerp de tekst beter begrijpen dan klasgenoten met minder voorkennis. Begrijpend lezen kan dus beïnvloed worden door de voorkennis die een leerling heeft over het onderwerp. Leerlingen activeren voorkennis niet altijd uit zichzelf. Vooral zwakke begrijpend lezers doen dat vaak niet, of zij activeren irrelevante kennis. Door te vragen wat leerlingen zelf al over het onderwerp weten en daarover met hen in gesprek te gaan, kunnen leraren leerlingen helpen hun kennis van de wereld, en daarmee het begrijpend lezen, te verbeteren. Wees erop bedacht dat kennis cultureel bepaald kan zijn en dat voor de ene leerling andere dingen vanzelfsprekend zijn dan voor de andere.

Richtlijn 2: besteed bij alle vakken aandacht aan moeilijke woorden

Besteed bij al het lezen aandacht aan moeilijke woorden. Om twee redenen. Ten eerste kunnen onbekende woorden het begrip bij leerlingen in de weg zitten. En ten tweede, het lezen van teksten is een uitstekende gelegenheid voor leerlingen om hun woordenschat uit te breiden. Combineer het activeren van voorkennis met het behandelen van moeilijke woorden, op de volgende manier. Maak met de leerlingen een concept map: een woordenweb of gestructureerd woordveld, waarbij leerlingen al kunnen aangeven wat zij over het onderwerp weten. Het maken van een concept map heeft als voordeel dat begrippen en verbindende woorden die gerelateerd zijn aan het onderwerp op deze wijze ook geactiveerd worden. Wanneer dergelijke woorden vervolgens in de tekst aan de orde komen, kunnen de leerlingen deze beter plaatsen in relatie tot andere woorden. U kunt op deze manier nieuwe vakkennis in verband brengen met voorkennis, en tegelijkertijd gericht aandacht besteden aan moeilijke woorden die in de tekst voorkomen. Een voorbeeld van hoe dit wordt toegepast in een natuurkunde les vind u op :

<http://www.leraar24.nl/video/918>

Richtlijn 3: laat individueel en in groepjes werken

Wissel Individueel werken en in groepjes of tweetallen werken af. Onderzoek laat zien dat leerlingen tot beter tekstbegrip komen wanneer zij samen een moeilijke tekst moeten doorgronden, dan wanneer zij dat alleen moeten doen. Door leerlingen in groepjes of tweetallen te

laten overleggen, worden ze aangezet tot samen nadenken over de betekenis van de tekst. Door de interactie tussen leerlingen ontwikkelen de leerlingen als het ware een interne monitor, die nodig is om zelfstandig leerstrategieën toe te passen. Een klassikale nabespreking biedt vaak niet voldoende interactiemogelijkheden voor leerlingen om te oefenen in het verwoorden van de gedachtegang. Het aan elkaar uitleggen van je aanpak en denkwijze is de beste manier om strategieën te onthouden om zelfstandig te kunnen toepassen. Door leerlingen groepsopdrachten te geven, kunt u de interactie tussen leerlingen bevorderen. Stimuleer leerlingen te praten over de betekenis van de tekst, maar laat hen ook verwoorden hoe zij de betekenis hebben achterhaald (het leesproces) en controleren of de door hen gevonden betekenis de juiste is.

Richtlijn 4: gebruik geschikte teksten

- Gebruik teksten die passen bij het leesniveau van de leerlingen.¹
- Gebruik teksten die aansluiten bij de interesse van de leerlingen.
- Gebruik teksten die functioneel zijn voor de leerlingen (als leerlingen de tekst nodig hebben om hun leesdoel te bereiken, zijn zij meer gemotiveerd om de tekst te willen begrijpen; ze hebben de informatie dan echt nodig).
- Gebruik teksten die aantrekkelijk zijn vormgegeven.
- Gebruik teksten waar de leerling inhoudelijk iets van leert, zodat het zijn kennis van de wereld vergroot.
- Gebruik teksten van verschillende genres (laat leerlingen met verschillende tekstsoorten in aanraking komen, zoals verhalende teksten, informatieve teksten (bijvoorbeeld krant, internet of encyclopedieën), betogende teksten en instructieteksten (bijvoorbeeld een recept, spelregels of een handleiding)).
- Gebruik teksten waar aansprekende en afwisselende opdrachten bij gegeven kunnen worden (bijvoorbeeld een schrijfoopdracht, werkstuk, experiment, spel of interview).

Het is bovendien motiverend voor de leerlingen wanneer zij regelmatig zelf een tekst mogen kiezen.

De moeilijkheid van een tekst wordt bepaald door de volgende kenmerken: tekstlengte; zinslengte; samenhang; informatiedichtheid; woordgebruik; zinsbouw; uiterlijke tekstkenmerken (lay out, kopjes, vet, cursief, hoeveelheid tekst per pagina, illustraties, e.d.)

Daarnaast bepaalt de opdracht de moeilijkheidsgraad: wat moet een leerling met de tekst doen? Zo is het beantwoorden van wie wat waar vragen veel makkelijker dan het gebruiken van informatie uit een tekst voor een presentatie. Het volgende overzicht² kan behulpzaam zijn bij het selecteren van teksten die passen bij het leesniveau van de leerlingen.

---

¹ Bij 'De lijn per groep' vindt u per groep een voorbeeld dat illustreert welke teksten passen bij het leesniveau van de leerlingen in die groep.

² Bron: *Voorbeelden van taaltakenwijzers*, Heleen Rutgers e.a., LMC vmbo zuid Zuiderpark, Zadkine en CED-Groep t.b.v. Elkaars Taal Spreken Rotterdam, 2010

Eisen aan de vorm	Eisen aan de taal
<ul style="list-style-type: none"> De lange teksten (meer dan 2 -4 A4) hebben een heldere structuur met een duidelijke opbouw en indeling. De kortere teksten mogen wat minder duidelijk zijn. Wel staan er tussenkopjes in de tekst. 	<ul style="list-style-type: none"> Bij nieuwe onderwerpen moeten de verbanden in de tekst duidelijk worden aangegeven, bij bekende informatie is dat niet noodzakelijk. Abstracte woorden en formeel taalgebruik maken deel uit van de tekst.
Eisen aan de inhoud	Voorbeelden van opdrachten
<ul style="list-style-type: none"> De informatiedichtheid kan hoog zijn als het gaat om bekende onderwerpen. Bij nieuwe onderwerpen moet niet te veel informatie tegelijkertijd gegeven worden. 	<ul style="list-style-type: none"> Zelfstandig schematiseren of samenvatten Kritisch lezen en conclusies trekken over intenties, opvattingen en gevoelens van de schrijver. Betrouwbaarheid van bronnen beoordelen.

Teksten, die hieraan voldoen kunt u bijvoorbeeld vinden in Trouw, regionale dagbladen, De Volkskrant, NRC-Next. Een tekst op niveau 3F vindt u hieronder³.

Speuren naar sporen

Forensisch Instituut ontdekt wat anderen ontgaat

Een enkel vezeltje was in het politieonderzoek van doorslaggevend belang. Het was een op het oog onbeduidend stofje, door onderzoekers van het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) gevonden op de broek van een van de 'twee van Putten'. Er bleek geen verschil tussen dat vezeltje en de samenstelling van het wollen vloerkleedje dat op de plaats lag waar stewardess Christel Ambrosius in 1994 was vermoord. Het is echter de vraag hoe uniek de vezel is. Of het een hard bewijs vormt, zal de heropende rechtszaak tegen de beide verdachten uitwijzen.

Het werk van het NFI staat volop in de belangstelling. De resultaten van het speurwerk van het Rijswijkse instituut dragen meer en meer bij aan de bewijsvoering tegen criminelen. Een druppeltje bloed of sperma, een haar of huidschilfer, een spatje verf of wat dan ook kan een moordenaar, verkrachter of inbreker de kop kosten.

Het NFI wordt overigens niet alleen bij (gewelddelicten) ingeschakeld. Zo kan het instituut bijvoorbeeld vaststellen aan welke drug of overdosis medicijn iemand is overleden. Verder leverde onlangs een nauwgezet onderzoek van een aantal skeletten, aangetroffen op een camping op Vlieland, de conclusie op dat het ging om een groep achttiende-eeuwse zeelieden.

³ Bron: *Concretisering referentieniveaus schrijven en lezen in het voortgezet onderwijs*, Theun Meestringa, Cary Ravesloot en Hans de Vries, SLO, Enschede, Juni 2010

NFI-directeur Albert Koeleman wil één ding glashelder hebben. Zijn instituut kijkt en vergelijkt, vergaart en bewaart, maar trekt geen conclusies over daderschap of over schuldig of onschuldig. Het is de rechter die wikt en beschikt. 'Kijk naar een verkrachtingszaak. Aan de hand van een druppel sperma kunnen wij achterhalen om welke persoon het gaat, maar daarmee is geenszins gezegd dat er inderdaad verkrachting in het spel was. De context waarin iets is gebeurd is uitermate belangrijk.'

Sporen, zegt hij, vind je overal. Een stofje of vlekje mag soms nauwelijks zichtbaar zijn, de medewerkers van het NFI zijn in staat tal van aanwijzingen te vinden. Koeleman doet er wat achteloos over, alsof hij wil zeggen: zó moeilijk is het ook weer niet. 'Iedereen laat sporen achter, altijd en overal.'

De ene keer is er een microscoop voor nodig om ze te zien, de andere keer liggen ze voor het oprapen. Ter illustratie somt Koeleman op wat de verslaggever het afgelopen uur in de gauwigheid aan sporen heeft achtergelaten. Een handtekening bij de portier, camera-opnamen, schoensporen op het tapijt, vingerafdrukken en speeksel op het theekopje, vezeltjes van z'n colbert en wellicht een of meer uitgevallen haren.

Vooralsinds DNA-onderzoek deel is gaan uitmaken van moderne rechetechneken, heeft het NFI als hét forensisch instituut van Nederland niet te klagen. De naam valt veelvuldig in de media, maar meer dan de afkorting wordt meestentijds niet over het instituut gemeld. Albert Koeleman bekommert zich er niet om. Terughoudendheid maakt al jaar en dag deel uit van de bedrijfspolitiek, vanwege de vertrouwelijkheid en privacy in strafzaken. 'Trouwens, waarom zouden we criminelen wijzer maken dan ze al zijn?' zegt hij. 'Maar los van zaken waarin het onderzoek nog loopt, treedt het NFI wél in de wetenschappelijke wereld veel naar buiten met publicaties.' Het geschetste beeld van het NFI vindt hij ook niet altijd even correct. Want hoe belangwekkend hij DNA-onderzoek ook vindt, zijn instituut is geen fabriek die aan de lopende band DNA-profielen produceert. Sterker nog: op dit moment speelt het niet eens een hoofdrol. Het NFI doet het vaakst onderzoek naar drugs. Koeleman: 'Dat doen we een keer of vierduizend per jaar. Dat kan dan gaan om wat voor drug het is, maar ook om na te trekken wat bijvoorbeeld zo bijzonder is aan een partij cocaïne. Dan zoek je of er sprake is van een bepaalde verontreiniging om de herkomst vast te stellen.'

Op de tweede plaats staan de bloed-en alcoholonderzoeken. Het traceren van alcohol in het bloed levert het NFI al gauw drieduizend zaken per jaar op. 'Dan heb je het over rijden onder invloed. De bloedanalyse gebeurt bij ons. Pas op de derde plaats doen we aan DNA-onderzoek.' Koeleman erkent dat het een vakgebied is dat zich razendsnel uitbreidt. Mede door de nadruk die het kabinet legt op het belang van DNA-profielen, zal dit deskundigheidsgebied de komende jaren topprioriteit houden.

Zo kan de databank van DNA-profielen van criminelen de komende jaren explosief in omvang toenemen. De verwachting is dat over vijf jaar het aantal profielen van 1436 (het huidige aantal) is uitgebreid naar 40.000. 'Tot voor kort deden we nog zo'n duizend DNA-onderzoeken per jaar. In 2001 waren het er al 2500 en het worden er steeds meer.'

De kennis van biologische sporen is nog betrekkelijk jong, maar de resultaten zijn tot nog toe opzienbarend. Het verzamelen van DNA lijkt het ei van Columbus om criminelen te pakken. Toch tempert Koeleman de hosannaverhalen. 'Het is hooguit een bewijsmiddel naast andere, zij het een sterk bewijsmiddel.'

Opvallend is dat het NFI maar weinig absolute uitspraken doet. Bij bijna alles houden de onderzoekers een slag om de arm. 'Met één uitzondering,' zegt directeur Koeleman. 'Er kunnen wel dingen met zekerheid worden uitgesloten: bijvoorbeeld dat een bloedvlek niet afkomstig is van een verdachte of dat een gevonden glassplinter niet dezelfde structuur heeft als een naburige gebroken ruit. In alle andere gevallen laten wij ons uit in waarschijnlijkheden. Daarvoor hebben wij een schaal van 1 tot 5. Dat gaat van dat iets mogelijk is tot aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid.'

De verdachten in de Puttense moordzaak zijn medio 2002 inderdaad onder andere op grond van nieuw forensisch bewijs vrijgesproken, nadat ze al zeven jaar gevangenisstraf hadden uitgezeten.

Cock Rijneveen, Haagsche Courant, 9 maart 2002

Richtlijn 5: geef instructie in het gebruik van leesstrategieën

Goede lezers zijn bijzonder actief wanneer ze lezen. Zij weten waarom ze een tekst lezen, ze zorgen voor een overzicht over de tekst voordat ze gaan lezen en ze lezen selectief, gebaseerd op dat overzicht. Ze maken vooraf voorspellingen over de tekst en evalueren die voorspellingen tijdens het lezen. Ze leggen verbanden tussen de tekst en hun eigen wereldkennis en passen hun kennis aan wanneer de tekst ze daartoe overtuigt. Ze kunnen de betekenis van onbekende woorden begrijpen uit de context en ze vatten samen, interpreteren en evalueren de tekst. Kortom, ze maken gebruik van leesstrategieën.

Leesstrategieën:

- Voorspellen (Ik denk dat hierna... zal gebeuren, omdat...)
- Vragen stellen (Ik vraag mij af of/wie/wat/waar/wanneer/ hoe...)
- Visualiseren (Als ik dit lees, dan zie ik voor mij...)
- Verbinden (Eigen ervaring, kennis van de wereld, tekst)
- Samenvatten (Dit gaat over... Eerst gebeurde dit... en daardoor...)
- Afleiden (De hoofdpersoon voelt... Als ik dit lees, dan zou het wel eens kunnen zijn...)

Leesstrategieën zijn cognitieve activiteiten die lezers bewust kunnen inzetten vóór, tijdens en ná het lezen van een tekst. Ze dienen als hulpmiddel om de tekst goed te kunnen begrijpen, en om eventuele begripsproblemen te voorkomen, te identificeren en op te lossen. Deze cognitieve activiteiten vereisen aandacht en capaciteit in het werkgeheugen. Wanneer na veelvuldig gebruik en oefening de strategieën onbewust en effectief toegepast worden, zijn het automatische leesvaardigheden geworden. Wanneer de leerlingen het gebruik van leesstrategieën oefenen tijdens het actief en strategisch lezen, zullen deze leesstrategieën na verloop van tijd zelfregulerend werken. Langzamerhand gaan de leerlingen de strategieën automatisch toepassen.

Hierdoor zullen ze een niveau van metacognitief bewustzijn bereiken, waarbij ze niet alleen in staat zijn om de verschillende strategieën toe te passen, maar waarbij ze ook aanvoelen wanneer ze welke strategie moeten toepassen bij het begrijpen van de tekst. Het toepassen van strategieën kan het best worden aangeleerd als leerlingen de gelegenheid krijgen om dit te doen in rijke, betekenisvolle contexten. 'Strategies are important, but they are boring when used in isolation' (Guthrie e.a., 2004).

Aan de strategieën voor begrijpend lezen werkt u in de eerste twee leerjaren met gerichte instructie. Dit doet u volgens het directe instructie model:

Introductie + opfrissen voorkennis

- Introduceer hetgeen de leerlingen gaan leren: de te leren strategie, bijvoorbeeld: "We gaan in deze les leren hoe je kunt visualiseren terwijl je leest, om iets in de tekst beter te begrijpen."
- Ga na in hoeverre de leerlingen de strategie al beheersen en kunnen reproduceren, door dit te bevragen.
- Demonstreer als de leerlingen de strategie nog niet kennen, of als ze hem in een nieuwe situatie moeten toepassen de succesvolle toepassing en vertel het nut van de leesstrategie.
- Laat een leerling hardop denkend de leesstrategie voordoen, terwijl hij voorleest en de leerlingen meelesen, of doe dit zelf als het een nog onbekende strategie is.

Geleide oefening

- Oefen samen met de leerlingen de nieuwe toepassing.
- Laat ze geleidelijk meer zelfstandig lezen, met gebruik van de leesstrategie. Gebruik daarvoor een stappenplan en bouw dit aan het einde van het tweede leerjaar af.
- Ondersteun het gebruik van leesstrategieën door de leerlingen, dat wil zeggen ondersteun het hardop denkend lezen van de leerlingen.
- Geef 'feedback' tijdens gesprekjes over het gebruik van de leesstrategie bij het lezen.
- Laat de leerlingen hun hardop denkend lezen onderling uitwisselen, gedurende het lezen in paren en in een groeps- of klasdiscussie (samenwerkend leren en pratend lezen); laat leerlingen elkaar het gebruik van de leesstrategie uitleggen.

Zelfstandige oefening , toepassing en reflectie

- Laat leerlingen de strategie toepassen bij een andere of moeilijker tekst, bijvoorbeeld bij een zaakvaktekst.
- Laat ze zelfstandig het hardop denkend lezen toepassen in een 'leespraatsessie' in een groepje.
- Werk met het geven van feedback door u en door klasgenoten na de zelfstandige toepassing van de 'leespraatsessie'.
- Kom terug op de introductie: 'Wat hebben wij geleerd?'
- Kom steeds terug op hetgeen in de fase van de introductie is besproken.

Een extra aandachtspunt bij het modelen is het omgaan met gevoelens tijdens het lezen. De leerlingen worden in het vo (bij alle vakken) steeds vaker geconfronteerd met teksten buiten hun

interessegebied en van een steeds hoger niveau. Het gaat dan om vragen als hoe ga je om met gevoelens van paniek of frustratie wanneer je de tekst niet begrijpt en hoe kun je jezelf motiveren. Om dit bespreekbaar te maken en te laten zien moet u de meest complete vorm van modellen gebruiken: hardop denkend laten zien hoe u de stappen uitvoert en hoe u omgaat met gevoelens van stress tijdens het lezen.

Stimuleer de leerlingen om zelf leesstrategieën te gebruiken in alle vakken. Een stappenplan begrijpend lezen is hiervoor een handig hulpmiddel. Dit zal het meeste resultaat hebben wanneer alle docenten dezelfde leesstrategieën hanteren in hun vak, want zonder gezamenlijke aanpak is de transfer naar andere vakken en situaties voor leerlingen erg moeilijk. Met name als de leerlingen grote achterstanden hebben is een schoolbrede aanpak van begrijpend lezen en woordenschat onontbeerlijk. Bouw het gebruik van een stappenplan voor begrijpend lezen wel weer af. Op niveau 3F moeten leerlingen dit zelfstandig kunnen toepassen.

Richtlijn 6: behandel teksten in de andere vakken op dezelfde manier als teksten in de leeslessen

De strategieën die geleerd zijn bij het begrijpend leesonderwijs kunnen ook worden toegepast bij de andere vakken. Hierdoor leren de leerlingen de strategieën toe te passen bij verschillende soorten teksten, zoals verhalende, informatieve, beschouwende, betogende en instructieteksten. Dit bevordert transfer van het gebruik van strategieën, waardoor ze nog meer verinnerlijkt worden. De strategieën voor begrijpend lezen zijn toepasbaar bij alle tekstuele bronnen die in de schoolvakken worden gebruikt. Met het oog op het leren voor toetsen en latere examens, waar – zeker in de zaakvakken – dezelfde strategieën voor worden gebruikt als voor begrijpend lezen is het belangrijk de toepassing van deze leesstrategieën in andere vakken aan te leren. Ook de docent Nederlands zou daartoe af en toe een vaktekst in de les kunnen behandelen.

Richtlijn 7: gebruik een taalmethode of methode Nederlands die de vakdoelen dekt

Let er bij de keuze van een methode op dat de methode de doelen van het vak zo goed mogelijk dekt. Let er met name op dat de methode voldoende dekking biedt ten aanzien van de domeinen van het referentiekader. Vul de methode zo nodig aan met aanvullend materiaal.

Let ten aanzien van begrijpend lezen erop dat de methode een intensieve oefenaanpak hanteert met betrekking tot leesstrategieën. En let erop dat de methode verschillende tekstsoorten bevat (informatieve, betogende en instructieteksten) op voor de leerlingen uitdagende niveaus.

Tijdsbesteding

Besteed minimaal 1 lesuur per week aan lezen en stimuleer de leerlingen om zelf elke dag te lezen. Het helpt enorm als u aan het begin van het schooljaar met alle leerlingen een gesprek hebt over hun hobby's en hun leesgedrag. Op grond van informatie die u heeft over het leesvaardigheidsniveau van de leerling stelt u met de leerling samen een doel en bespreekt hoe hij of zij daar kan komen. Wijs leerlingen erop dat het lezen van fictieboeken helpt om de fictiedoelen te bereiken en dat de gelezen zakelijke boeken bijvoorbeeld de basis kunnen zijn voor spreekbeurten of schrijfopdrachten.

Toetsen en differentiëren

In alle schoolvakken ontwikkelen leerlingen hun leesvaardigheid. Slechter cijfers voor zaakvakken hangen vaak nauw samen met de leesvaardigheid van de leerling. Naast de leerstofafhankelijke toetsen bij de methode Nederlands volgt u de voortgang van begrijpend lezen in de onderbouw met een leerstof onafhankelijke toets, zoals Diataal of de Cito volgtoets.

In Utrecht worden hiervoor de Cito volgtoetsen ingezet. Het Cito Volgstelsel Voortgezet Onderwijs bestaat uit een serie toetsen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs en kent net als Diataal vier toets momenten:

Leerjaar 1	September Entreetoets Cito volg (toets 0) Diataal 1A	Mei/ juni Cito volg toets 2 Diataal 1 B
Leerjaar 2		Cito volg toets 3 Diataal 2
Leerjaar 3		Cito volg toets 4 Diataal 3

De opgaven in de toetsen sluiten waar mogelijk aan bij de wettelijk vastgelegde referentieniveaus. De vaardigheidsscore leesvaardigheid geeft een voorzichtige indicatie van de ontwikkeling van de leerling in relatie tot de referentieniveaus taal . Cito hanteert daarvoor de volgende grenswaarden. Niveau 3F kan echter nog niet in de eerste twee leerjaren worden vastgesteld, omdat de items dan nog niet van dat werk- en denkniveau niveau zijn. Dat is pas vanaf leerjaar 3 het geval.

Vaardigheidsscore Cito volg	Referentieniveau taal (domein lezen van informatieve teksten)
0-207	< 1F
208-215	1F
≥216	2F

Ook de Diataaltoets geeft een voorzichtige indicatie van het verband tussen de BLN en het referentieniveau van de leerling. Op grond van onderzoekservaring zal dit in de toekomst worden bijgesteld.

Praktijkonderwijs	(1)	1-3		3-6		3-6								
Vmbo basis				1BB A	1B B B	2BB	3BB		4BB					
Vmbo kader				1KBA	1K BB	2K B	3KB		4K B					
vmbo-tl/(havo)					1TL A	1TL B		2TL	3TL		4TL			
havo/vwo							1H A	1VA		1H B	2H 1VB	3H 2V	4H 3V	4V
BLN	35-40	41- 45	46- 50	51- 55	56- 60	61- 65	66- 70	71- 75	76- 80	81- 85	86- 90	91- 95	96- 100	101-110
Referentieniveaus Taal	Naar 1F laag	Naar 1F hoog	1F	Naar 2F laag	Naar 2F hoog	2F	Naar 3F laag	Naar 3F hoog						
Gem. zinslengte in woorden		< 10	11,5	13	14,5	> 15	nvt	nvt						
Gem. woordlengte in letters		< 4,7	4,8	5,0	5,2	5,4	onbe- kend	onbe- kend						
% basiswoorden		> 88,5	86	83,5	81	< 81	onbe- kend	onbe- kend						

Figuur 1: overzicht moeilijkheidsgraad en BLN-normen Diataal

Differentiatie op basis van de toetsresultaten

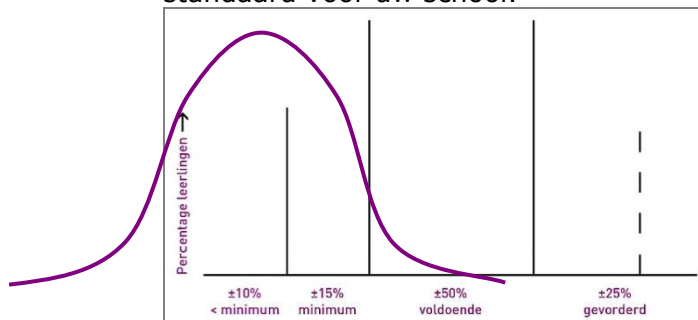
Vaak richt een docent zich met zijn of haar onderwijsaanbod op een (verondersteld) gemiddeld niveau. Dit is niet effectief, omdat zowel de betere als de zwakkere leerlingen – samen ruim 50% – meestal niet of maar zeer beperkt kunnen profiteren van dit aanbod. Voor zwakke leerlingen gaat de stof over hun hoofden heen, met als gevolg dat zij weinig opsteken en vaak gefrustreerd raken en/of afhaken. Bij betere leerlingen bestaat het gevaar dat zij onvoldoende gestimuleerd worden. Ook dit kan leiden tot motivatieverlies of laksheid/luiheid met als gevolg onderpresteren.

Op basis van de analyse van de toetsresultaten, bepaalt u welke acties er nodig zijn in het basisprogramma, welke arrangementen nodig zijn voor leerlingen met achterstanden en/ of voor leerlingen die al verder zijn. Zo komt u tot een gedifferentieerde aanpak van begrijpend lezen⁴.

Stap 1 bepaal wat de normen zijn voor de groep getoetste leerlingen: een voldoende standaard, waar 75% van de leerlingen aan voldoet, een gevorderde standaard, waar 25% van de leerlingen aan voldoet, een excellente standaard, waar 10 % van de leerlingen aan voldoet. Stel ook een minimum standaard voor de 25% leerlingen die niet aan de voldoende standaard voldoen.

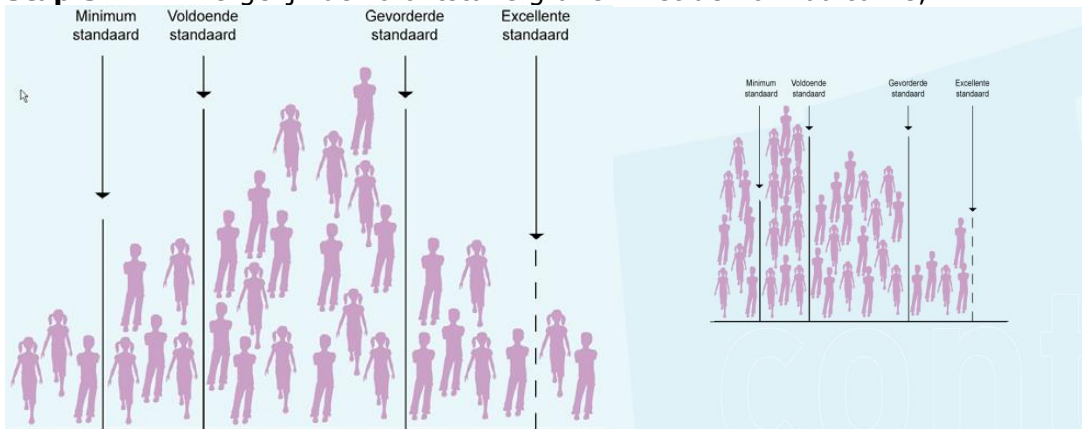
⁴ Voor een gedetailleerde uitleg van hoe u op basis van de uitstslagen van de Cito volgtoets komt tot groepsplannen en waar nodig individuele handelingsplannen kunt u terecht op www.Utrechtsekansen.nl : data gestuurd onderwijs.

Zowel Cito als Diataal geven landelijke normen voor verschillende onderwijsniveaus, die u als basis kunt gebruiken voor het stellen van de standaard voor uw school.

Stap 2 Deel de leerlingen in op basis van hun toetsresultaten in een normaalcurveverdeling.

Stap 3 Vergelijk de zo ontstane grafiek met de normaalcurve;

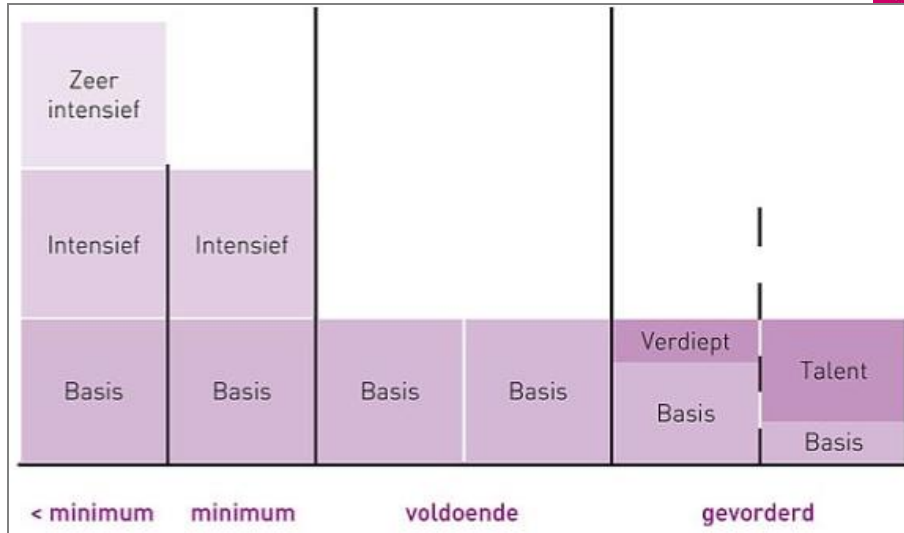
Scores in overeenstemming met de norm.

Scores lager dan de norm.

Stap 4 Interpreteer de resultaten en formuleer ambities voor het einde van het schooljaar en stel passende arrangementen op.

Een basisarrangement dat past bij het niveau van de leerlingen

Een belangrijk uitgangspunt hierbij is, dat alle leerlingen hetzelfde basisarrangement volgen. Dit arrangement dient dan ook zodanig samengesteld te zijn, dat de meerderheid van de groep hiermee de gestelde onderwijsdoelen haalt. De leerlingen die deze doelen niet halen, komen in aanmerking voor het intensieve of zeer intensieve arrangement. Leerlingen die (met gemak) voldoende of hoger scoren, krijgen een verdiept of talentarrangement aangeboden.

Figuur 3: Onderwijsarrangementen op basis van het Onderwijscontinuüm

Wanneer – bijvoorbeeld op basis van toets uitslagen – blijkt dat te veel leerlingen onder het gewenste niveau presteren, dan wordt allereerst het basisarrangement aangepast, in plaats van grote groepen leerlingen op individuele basis een eigen aanpak te bieden. Ook wanneer juist veel leerlingen bovengemiddeld presteren, kan het nodig zijn het basisarrangement bij te stellen. Het niveau van de basisaanpak stijgt dan en minder leerlingen hoeven specifieke verdiepingsarrangementen te volgen.

De didactische richtlijnen geven handvatten voor het invullen van het basisprogramma. Ga met behulp van de checklist curriculum begrijpend lezen na of uw basisprogramma voldoende onderwijskundige kwaliteit heeft. Kies een basismethode Nederlands, die aan de richtlijnen voor lezen en woordenschat voldoet. Vul ontbrekende elementen in de methode zo nodig aan met andere programma's. Wanneer u teksten behandelt, behandel dan ook structureel een aantal nieuwe woorden uit de tekst.

Investeer in het toepassen van lees- en woordenschatstrategieën en het aanpakken om informatie te verwerken en te studeren. Controleer ook of leerlingen dit toepassen: het moet een gewoonte zijn in alle vakken. Spreek dan ook met uw collega's van andere vakken af dat zij gestructureerd aandacht aan deze strategieën en aanpakken besteden.

Intensief arrangement:

Leerlingen die niet genoeg hebben aan het basisarrangement, hebben extra oefenstof nodig en soms extra uitleg. Dit kan gestalte krijgen in de vorm van speciale steunlessen, maar ook in herhaalde instructie binnen de reguliere les, gebruikmaking van een ander werkboek of andere/aanvullende opdrachten, of inzet van specifieke remediërende materialen.

Effectieve aanpakken zijn:

- Vrij lezen, minimaal 10 minuten per dag. (Zie ook domein lezen.) Vorm bijvoorbeeld een lees club, zodat leerlingen gericht begeleid en gestimuleerd worden. (Mogelijk in samenwerking met de bibliotheek)
- Aandacht voor leesstrategieën en woordenschat bij het bestuderen van vakteksten.

Voorbeeld intensief arrangement:

In het begin van het jaar krijgen de leerlingen een training in leesstrategieën om de aanpakken die de leerlingen nog niet beheersen aan te bieden. Hierbij is speciaal aandacht voor het bestuderen van zaakvakteksten.

Leerlingen die het intensieve arrangement volgen krijgen ook een maatje waarmee ze samen studeren.

De docent Nederlands gaat regelmatig na of de leerling de strategieën toepast.

Talentarrangement:

Dit arrangement is bedoeld voor leerlingen die (ruim) boven het gemiddelde klassenniveau scoren. Dit kan bestaan uit andere (veeleisender) oefeningen en verwerkingsvormen bij de basisstof. Of er kan een hogere niveauversie van de methode gebruikt worden en vrij lezen van teksten op een hoger niveau.